

BEALOIDÉAS

iml IV No 1 pp 24-36.

Meilheamh 1933

Ir 3998 B3

SEANCHAS Ó UÍBH LAOGHAIRE II.¹

I

GEARÁN AN TSEANCHUÍ

TÁ sé do mhí-ádh orm go bhfuil dial 'na chomhnuí anso lem' ais, agus buailim chuige 'steach fo-oidhche ag sgoruiocht, agus bímid ag cainnt, agus ní chuirim-se aon t-suim i nao' chor sa chainnt a bhíonn ar siubhal againn, agus sara mbíonn fhiú agam cá mbím bíonn sé ag tathant orm sgéitá dhéanamh díobh, agus gan mise ar foghnamh ná ar feidhm inoghanta chun sgéal innsint. Táim cráidhte, ciapaithe aige, ach dubhart leis an oidhche féidir mé fhéin fé ndear é i nao' chor, go bhfuil an iomad cainnte agam agus gur chuma mé nó an seana-bhean a bhí 'na comhnuí thiar ansan fadó leathais (le hais) an Ghuagáin, agus gur chuaidh sí fhéin agus a fear siar go Ciarráí i sochraíd duine éigin muínteará léi bhí á chur, agus 'sé an chuma go bhfuair sí an sgéala amach go raibh an bhean á cur—bean dos na comharsain a bhuaileachúihe 'steach an lá roimis sin, agus d'airigh sí ar na bóithre an sgéal, agus d'innis sí dhí é. Ach do bhí sé de bhéas ag an bhean so go mbíodh sí amu geall leis gach aon lá ag bothántuiol ó thig go tig.

Seadh! nuair a chuadar go dtí an sochraíd ar aon chuma, bhí mo mhuintir-se leis ann; agus ní raibh sí riamh cheana i gCiarráí—cúrsa mór fada, tímcheall fiche míle ó bhaile. Do tháinig an tart agus ocras uirthé fan [a'] bhóthair, agus bhí sí a' gearán agus a' cnáimhséail, agus dubhaint sí i ndeire na barra: "Aicid a' Diall ort," ar sise, "a Pheig Ní Chríodáin na mbothán, mara mbeadh tú, ní aireochein i nao' chor é!"

Sin é mo dhálta-sa, 'á mbáil liom mo bhéal éisteacht leath na haimsire, ní bheadh sé ag pléidh liom mar athá chun bheith ag innsint sgéalta!

II

AN RÁBAIRE BACAIGH

Seo ceann des na sgéalta bhí 'gam á innsint, agus ní chuirim-se féin aon [t]suim ann i nao' chor. Bhíomair ag trácht thar bhacaig ar chuma éigin leathais na teine.

Do bhí réice bacraig a' gabháil ar fuaid na mball so tímpal le dachad blian ó shoin ann, ní níosa lú, fear luath láidir; agus bhíodh

S. O Suilleabhan

SEANCHAS Ó UÍBH LAOGHAIRE II

25

dhá bhata aige. Nuair a bhíodh sé a' siúl an bhóthair, ní i radharc na ndaoine, ní ins na tighthe, bhíodh sé cromtha sios, agus móran máláí anáirde ar a dhrom, agus é a' leogaint air bheith ana-bhacach, ana-chrapaithe. Ach chreideadh a lán daoine—ní fhaca-sa riamh a leithéid ar aon chuma—deireadh a lán daoine nuair fhágadh sé radharc na dtighthe agus radharc na ndaoine go dtógaadh sé suas an dá bhata agus gurb' é a shiúlúfodh agus a léimeadh go lúthmhar 'dir dhá thig!

Bhí sé ráidhite, leis, 'na thaobh go raibh mac do 'na chomhnuí sa Sgiobairín, fear saidhbhir, agus siopa éadaig aige, agus go dtéigeadh sé abhaile fé na dhéin, tímpal uair sa ráithe, agus go raibh tig éigin muínteará dhóibh araon i ngiorracht cúpla míle dhe'n sráid, agus go raibh culaithe bhré éadaig annsan 'na chóir. Dheineadh sé a chuid éadaig athrú annsan, agus d'fhágadh sé an tseana-thriús 'na dhiaidh, agus do thíogheadh sé abhaile. Deireadh an mac leis na comharsain sa tsráid, nuair a chídis ag teacht i gcomhnuí é do leogadh sé air leo gur teasdalaí² siopa é, lasmu dhe féinig. Do bhailiódh sé chuige—do thugadh sé do'n mac an méid a bhíodh bailiaghthe aige ar feadh na ráithe.

Ach do bhíodh sé ar fuaid na mball so, agus do bhuailéadh sé paróiste Uíbh Laoghaire, dá acharnáí é, i naon trí nó ceathair de laetheantaibh amháin; bhíodh deitheanas i gcomhnuí air. Do bhí sé i mBaile Mhúirne, tráth, agus fuair sé lóisín i dtig ann; do ghlaodhadh sé ann coitianta nuair a ghabhadh sé an treo. Do thairig sé chuige píosa feóla, oidhche. Dubhaint sé le bean a' tighe corcán nū sgiléad fháil do chun é bheiriú. Nuair a chonnaic fear a' tighe é: "Darcfa Dia, Chárrthaigh," ar seisean, "cá bhfuair-ais?"

"Do fuaras," ar seisean, "ó'n bhean is measa sa pharóiste."

"A's airiú, a Chárrthaigh," ar seisean, "conus a mheallais uaithe é?"

"Do dheineas," ar seisean, "bheith ag moladh inghíne léi," ar seisean, "agus gan í chuige 'gam!"

Agus is dóigh liom go raibh a lán de'n cheart aige. D'airíos féin trácht ar a' [t]seana-bhean ar aon chuma, go raibh sí go lom baileach, agus gur dheacair puinn a bhailiú uaithe, agus is dócha go raibh an inghean abhfad níosa mheasa.

Do ghlaodhaig sé chun ár dtig-ne, lá, agus do bhí beagán éigin bagún ar crocha anuas, agus do chuir sé a shúil air. Bhí mo mháthair istig, agus d'íarr sé go truaimhéileach uirthé blúirín—oiread a's chuireadh sí 'na súil—a thabhairt do. Sheasaimh sí anáirde ar chathaoir, agus do fuair sí sgian, agus ní raibh aon ana-thruagh aice i nao' chor do, mar níorbh' aon ana-naoi déarca é. Bhí sí 'á ghearra go deas tanaí, agus is gearr gur thairig sí an sgian ar a méir.

¹ Féach *Béaloideas* III 149.

² Taisidealúi?

"Ó, do chroidhe 'n Dial!" ar sise, "tú fhéin agus do chuid feola; táim géarrtha mar gheall air."

"Á airiú, a bhean," ar seisean, "'á mbáil leat fanamhaint amach ód' mhéir!"—a chuir i n-úil di go raibh sí ar fad ró-sparálach ar an fheoil, go mb'fhearr léi a méar a ghearra ná an fheoil a ghearra raighsiúil do féin!

III

CAINT SGURTHA

Sa droch-shaol fadó—ní misde dhom droch-shaol a ghlaodhach air—sarar leagadh císeanna dos na daoine; agus go deimhin féin, tá droch-shaol ann leis fé láthair, anois; ach an uair sin, mar adubhart cheana go minic, do mhaireadh na daoine ana-neamh-chostasúil. Ach bhí na císeanna ana-mhór. Do bhí mh'athair, lá, thiar annso ar thaobh an bhóthair, a' baint ghiúise agus á bhrise. Bhí sé ana-achumair do'n bhóthar san áit go raibh sé, agus, toisg bheith a' buala agus a' pléasga fan [a'] lae, agus an lathach mórtímpal ar an creachail ghiúise, bhí gach aon phioc de dubh, salach, smeartha. Do ghaibh daoine éigin an bóthar i gcaráiste. Ba mhó go mór le rádh caráiste an uair sin ná gluaisteán anois. Ach chuir duine éigin aca speic air, ar aon chuma. Ní fheadar-sa ciacu a' maga fé bhiodar, ná ad iarraidh bheith ag maga fé. "Conus tann tú?" ar seisean.

Thóig sé a cheann agus sé seo an freagra thug sé air:

"Táim," ar seisean, "go truchaille, giobalach, liobarnach lópach,
An landlord im' chlipe, 's gan pingin im' póca!"

IV

AN CLEAMHNAS NÁR DEINEADH

Roimis seo nuair a bhíodh cleamhnas le déanamh, ná pósá, do bheadh duine áirithe i gcomhnú chun dul go dtí tig an fhir óig, ná tig na mná óige, chun an áit fheiscint, féachaint an mór an spré dob' fhiú é. Spéicéir a glaoiltear ar an nduine úd. Le déanaí tá na daoine a' déanamh—agus an ceart aca leis—a gcleamhnaistí féin, furamhór na ndaoine. Ach do chuaidh dritheáir máthar liom, uair, go dtí tig. Do cuireadh ann é a' déanamh cleamhnais, agus ní raibh aoinne istig roimis ach garsúinín beag óg, agus sé an rud a bhí ar siúl aige ná sgian aige agus é a' loma turnap agus é 'á dh'ithe.

"A fhir mhaith," ar seisean, "an íosfá smut de thurnap?"

"Ó, ní fosfainn, go raibh maith agat," ar seisean. "Ca' na thaobh go bhfuileann tusa 'á dh'ithe, a bhuaachaillín?" ar seisean.

"Mar," ar seisean, "ná fuil aon ní eile 'gam le hithe!"

Do bhí trí nó ceathair de stácaí amu san iothlainn, agus iad céantás suas go deas, fuinte, fáisgithe, fé dhíon, agus iad go cean-

gailte sgiotaithe. "Ná fuil coirce amu annsan san iothlainn?" ar seisean. "Ca' na thaobh ná buaileann sibh é agus min-choirce dhéanamh de?"

"Airiú, darcfa Dia, a fhir mhaith," ar seisean, "níl gráinne 'na chluais!"

Cad a bheadh imithe ar na stácaí ná d'oir do'n fhear óg an spré tharrac, agus a chuir i n-úil go raibh sé ana-acfuinneach, agus 's amhla bhí sé lán d'fhiacha, agus an coirce buailte aige agus díolta, agus na stácaí déanta suas arís—leis an súiste bhuaillidís an uair sin é—na stácaí déanta suas arís go slachtmhar aige i gcás go gcuirfeadh sé an spéicéir amú.

V

SGÉAL FIANNUÍOCHTA

Bhí fear siúil a' gabháil ar fuaid na mball so fadó, agus do ghlaodhaig sé chun tig a' lorg lóisdíne na hoidhche. Dubhaint fear a' tighe leis go bhfaghadh agus fáilte, ach go gcaitheadh sé sgéal Fiannuíochta fínsint. Do bhí an tráthnóna fuar, fliuch. Ní raibh aon sgéal Fiannuíochta ag an bhfeir mbocht, ach d'fhúnn gan é chuir amach do gheall sé go neósadh.

Seadh, nuair a tháinig an oidhche, agus nuair a bhíodar tímpal na teine, socair síos, dubhaint fear a' tighe leis tosnú ar an sgéal. Do thosnuigh sé mar seo: "Do ghaibh Fianna Éireann," ar seisean, "an cnoc suas lá, agus do ghabhadar an cnoc anuas lá." Do lean sé air mar sin 'á rádh, agus ní raibh sé a' dul níosa shia ar an sgéal.

"Darcfa Dia," arsa fear a' tighe, "cuir amach as a' gcnoc uair éigin iad!"

"Airiú, a dhuine," ar seisean, "ní chuirfá-sa, ná ar tháinig romhat, ná ar bhain leat riabhach," ar seisean, "amach as a' gcnoc iad súd, agus ní chuirfinn-se amach as iad, agus ní chuirfheadh an Dial féin," ar seisean, "amach as iad!"

VI

AN CISTE SA TALAMH

Bhí cúpla seana-chabhlach cúpla páirc dtaobh thuaidh do'n áit go bhfuilim-se im' chomhnú, agus is cuimhni liom-sa na fallai bheith ann chun gur thairrig mh'athair na clocha as chun tig a dhéanamh, agus d'airíos seanduine de Mhuíntir Chlaochlaoi, a bhí 'na chomhnui thiart leathais Céim an Fhiaidh, á rádh gur b'ann a bhí an bheirt shear ba thíreise bhí i bpairóiste Uíbh Laoghaire le na línn, agus 'sé an cheárd bheatha bhí aca ná a' goid agus a' fuadach. Bhí a' rith leo go maith ar feadh tamaill, agus do bhí cailín breá 'na comhnú i gceann dos na tighthe, agus do bhí duine 'ca a' suirí léi, agus é a' tathant urithe é phósa. Ach d'fhúnn í mhealla ar ao' chuma do thaisbeáin sé dhí, lá, buatais, agus é lán

d'ór, agus gan muill 'na dhia san do tháinig an tóir 'na dhiaidh le coir éigin eile bhí déanta 'ge roimis sin. Tháinig na saighdiúirí, agus do rith sé siar síos tríd an seana-chuill athá ann—agus tá sé go hacharnach ann, lán de chlocha agus de sgartacha—a' déanamh fé dhéin an áit go bhfuil an bóthar anois, agus an tóir 'na dhiaidh. Nuair a tháinig sé amach thíos as na sgartacha agus as an gclúdach do rugadh annsan air, agus ní raibh aon phioc do'n bhuitais óir aige. Tá an áit stracaithe raobtha riabh ó shoin againne á ghlaná ós na sgartacha, agus b'fhéidir a' cuimhneamh go bhfaghaimis an b[h]uatais óir ann leis; agus 'sé an ainm adubhairt Mac Uí Chlaochlaoi a bhí ar an mbeirt fhear a bhí ann, Diarmuid Tanaí agus Conchubhar Go Leith.

Tá leaca eile acharnach ar a aghaidh anúnn, ar a' dtaoibh thall de'n abhainn, ar Túirín Leath Ard, agus tá ráfla leis go bhfuil bríste lán d'ór annsan i mball éigin i bhfolach, ach má thá níor aimsig aoinne fós é ar aon chuma, agus, go deimhin féin, á bhfaghaimis anois é, ní bhfaighmis aon locht air!

VII

NA FIOLAIR

Do bhíodh fiolair ar fuaid a' bhuill seo fadó go flúirseach, agus dob' olc na comharsain iad. Do bheiridís uain óga leó go tiuv, agus mionáin, agus rudaí mar sin. Ach do neaduídís insa' ghleann dtaoibh thuas annsan de Bhéal Átha'n Ghaorthaig.

Do tháinig buachaill óg isteach, lá, an áit go raibh seanduine ana-chríona i dtig ann, agus dubhairt sé, 'á innsint mar sgéal nua dho'n seanduine: "Do ghaibh an fiolar siaf," ar seisean, "agus an mada-ruadh 'na bhéal aige!" Ní raibh ao' phioc do'n fhírinne sa sgéal, ach ag maga fén seanduine bocht.

"Ó, a ghamhain," ars an seanduine, ar seisean, "nár bh iad an dá dhial iad!"

Do chonnaic mh'athair, nuair a bhí sé 'na chomhnuí thuas ar an Leacain mBán, lá, dhá bhfiolar a' crosa 'n ghleanna. Do bhí giorrfhia ag ceann aca ar sile leis, agus an comarádaí os a chionn anáirde, agus iad a' cur diobh. Is gearr gur chuir an ceann go raibh an giorrfhia ar úmpar aige sgread as, agus do sgoil sé uaidh an giorrfhia. Ba mhaith an mhaise sin ag an comarádaí é. Anuas leis, ceann ar aghaidh, agus sar ar tháinig an giorrfia leath-slí go dtí an talamh, bhí sé lálmhuithe aige. Do chuireadar diobh mar sin faid a bhí radharc aige ortha, agus ní raibh sé ró-fhada gur chuir an ceann go raibh an giorrfhia aige sgread as arís, agus do dhein an comarádaí an cleas céadna. Pé fhaid a chuadar leis an ngiorrfhia bhíodar 'á aistriú mar sin, agus a' cabhrú le na chéile go dtí gur dheaghadar as a radharc.

Do bhí nead aca thiari ar aghaidh an Ghuagáin anúnn, i bhfaill

athá ann, ná féadfadh aon duine beo dul isteach ann, go nglaodhatar Faill Dubh air, agus do bhí na daoine cráite, ciapaithe, aca, go speisialta nuair a bhíodh na sicní aca, ní pé saghas iad, ag sgioba gach aon ní uatha. Ach thánadar, lá áirithe, ar aon chuma, na comharsain, agus do chuireadar téad tímpal ar dhuine dos na fir, agus do sgaoileadar síos isteach sa bhínnse é, san áit go raibh an nead. Do thóg sé leis cluiomh chun é féin a chosaint ar an bhfiolar nuair a raghadh sé síos. Do bhí meitheal mhór shear thusas i mbarra na faille chun é sgaoile síos agus é tharrac suas arís. Ní raibh sé díreach ach thíos ar an mbínnse nuair a tháinig an fiolar fé lán a' tseól, agus do thug sé fogha fé le na chrúcaí chun na sgartacha straca as, agus má dhéin, do thug an fear eile fogha dho'n chluiomh fén' bhfiolar chun é féin a chosaint. Cad a bhuail-eadh sé ná an téad, agus pé méid cor a bhí sa téad do ghearr sé iad, ach aon cheann amháin! Nuair a chonnaic sé cad a bhí déanta aige, do sgoil sé uaidh an cluiomh agus do rug sé ar a' dtéid. dtaoibh thusas de'n ghearra, le na dhá láimh, agus do liúig sé uaidh suas ortha é tharrac suas, agus isé bhí go buidheach, beannachtach, agus na fiolair agus na huib[be] fhágaint annsan 'na dhiaidh agus an t-anam a bhreith leis.

VIII

AG LORG AN EOLAIS

Do bhí fear 'na chomhnuí thoir leathais Dhroichead na Tuinne³ tímpal le trí fichid blian ó shoin ann, agus do bhí sé 'na mhaor cuille. Tá an suidheachán a bhíodh aige ann le feiscint fós. Pé cuma gur chuir sé cloch isteach idir dhá chrann, d'fhás na cruinn tímpal air, agus bhíodh sé 'na shuí annsan, f'romhór a shaoghal, ar thaobh an bhóthair a' faire na cuille, féach a ngoidfeadh aoinne aon chrann as. Ach ní raibh aon chál foghanta air ar ao' chuma. Bhí sé altach, acharnach, agus is ró-annamh a théigheadh sé fé dhéin Aifrean ná órd, ná is doigh liom, geall leis fé dhéin a dhiúité i n-ao' chor.

Ar ao' chuma, do chuaidh sé, lá Domhnaigh, go dtí Aifrean Chill na Martra, ní Tuath na Dromáin, agus nuair a tháinig an sagart amach dh'éis Aifriinn, do chonnaic sé amu é, agus 's amhla tháinig iongna mhór ar an sagart é fheisgint i n-ao' chor ann.

"Airiú," ar seisean, "Dé bheatha id' shláinte, a Fhrainnc!" (B'shin é an ainm a bhí air, Frainc na Cuille). "Ní déanaí an aithri aon uair," ar seisean.

"Mhaise, tá fhios a' Dia, athair," ar seisean, "gurb ar an fhírinne bhíonn an rath," ar seisean, "nach fé dhéin Aifrean ná órd a thána-ss, indiu," ar seisean, "ach d'airíos go mbeadh bruighean annso, gur b'shin é thug mé!" ar seisean.

³ I geomhgar Maghchromdha.

IX

ÉADAÍ NA SEAN-AIMSIRE

Nuair a bhíos a' trácht ar an éadach a chaitheadh na daoine *farb do dheineas dearmhad mar gheall ar na brístí a chaitheadh tromhór na mbuachaillí óga an uair sin, na sglábhaithe, agus tromhór chlann na bhfeirmeórithe leis.* Córdá Rí a glaochtí air, nó bríste córda, agus, ciorrú air! dob' olc é agus dob' fhuar. Nuair a bheadh sé flucht do leathadh sé thíu, agus nuair a thagaidís isteach ó'n mbáistig—bfhé go bhfanfaidís amu go dtí go mbidís flucht go croiceann—is minic a chonnan duine 'ca, agus i n-ionad é chaith-eamh de—mar b'fhéidir ná beadh an tarna dul-suas aige, ach é amháin—thairriceódh sé amach a sgian as a phóca—agus bhiodh sé (an bríste) ana-shleamhain, ana-chruaidh—agus do sgaoileadh sé an sgian síos fan é: ní sgaoileadh sé an faobhar air, d'réir dheall-rainm ach lom díreach síos—agus do thaosgadh sé an t-uisge dhe, agus mar sin a dheinidís iad fhéin do thiormú. Teacht leathais na teine annsan, agus is gearr a chífá pioc díobh istig sa ghal! Agus an diar breóiteacht fhaghaidís, ná pneumonia, ná acinní eile. Annsan, nuair thiocfadh oidhche Dé Satharin, is dócha go gcaithfidis dul sa leabaidh faid a bhíodh na mná 'á níghe, cuid aca ná biódh an tarna briste aca, agus sin iad a bhíodh aca a' dul go dtí an t-Aifrean gach aon Domhnach; agus nuair a bhídís nighte, an chéad lá ná dhó, do bhídís chomh bán le heala.

Ach do chuaidh cuid aca, ar aon chuma, go dtí an Chíngcís go Baile Mhúirne, Domhnach Cingcise, agus do bhí pingíní 'á mbailiú amu ag an neatea, agus do bhí sagart na paróiste 'na sheasamh i dteannta na mbuachaillí bhí á gcoimeád amach. Ar ao' chuma, do bhí buachaillí Uíbh Laoghaire ad' iarraig brise isteach thar falla, agus d'athin an sagart go maith nách iad a threádtha féinig iad. Thug sé tuairim gur ó Uíbh Laoghaire iad.

"Féach, airíu," ar seisean, "ar mhuíntir Uíbh Laoghaire," ar seisean, "agus na brístí bána córda ortha!" ar seisean. "Á, ciorrú oraibh," ar seisean, "maran mór an galúnach a chuaidh chun na brístí sin a dhéanamh chomh gléigéal, agus ní thabhar-fadh sibh pingin do'n pharóiste!" ar seisean.

X

EACHTRA GEARR GREANNMHAR

Céad glóire le Dia, is mór an deifir athá idir an saol athá 'nois ann agus nuair bhíos-sa óg. Ní hé an saol ar fad, ach na daoine athá ar a' saol [anois] agus na daoine athá imithe agus tá ar slí na firinne. Bhí na sean-daoine go breá nea-chas, símplí, neaphiseágach, gan coir ná clis ionnta. Agus ní mar sin athá anois. Is mó go mór an gliocas athá ar na leanaí athá a' dul ar sgoil ná mar a bhí is na daoine fásta an uair sin, agus na sean-daoine chomh maith.

Ach, sé chuir chuige me ar ao' chuma, do bhí fear oibre againn i mbun an Túirín Duibh, breis agus deich mbliana agus dachad ó shoin ann, agus ba mhaith a' sglábháí é. Diarmuid Ó Hargáin dob' ainm do; agus a bhean, Sile, agus do bhí sí go haereach, pléisiúra, meidhreach. Pé rud a thagadh chun a béal (*sic*), do gheóbhadh sé amach, agus ní raibh na mionn uirthé leis. Do bhí mh'athair, lá, a' déanamh cruach feir ann—agus féar beag mion, cruaidh, tirm a beadh é d'fhásach ar na gaothraí thíos cois na Laoi. Ní raibh aon chúnamh an lá céana ann spártha. Do bhí an fear-oibre agus mo dhriothéair agus buachaill aimsire bhí ann 'á tharrac isteach. Do ghlaodhaig sé ar Shile teacht anáirde ar an gcruaich, agus do tháinig, agus do bhíodar 'á dhéanamh i dteannta chéile, agus é a' píceáil suas chíuhe go dtí gur eirig an chruach tímpal le deich troithe nú mar sin os cionn tailimh. Is gearr go raibh sgáth a' teacht uirthé, agus do bhíodh sí a' féachaint amach do dhrúim na fabhraí, ar eagla go dtuitfeadh sí anuas, agus do bhí na fabhraí maol agus na cuinní abhfad níosa mhaoile ná san. Do bhí mh'athair ana-shlachtmhar chun gach aon ní dhéanamh sa cheart. Thug sé fé ndearna na cuinní maol agus do shocruig sé píce feir thíos mar a shocródh an saor cloch i gcóir an chuíinne, agus do bhuail sé chíuhe anáirde é, agus dubhaint sé léi: "Seasaimh amach, Shile," ar seisean, "agus beir air sin go fóil go mbuailidh mé píce eile anuas air a bhéarfaidh greim air!" Do bhí Sile ag éalú amach go haimhdheónach agus go leisiúil, agus nuair a chuir sé an tarna píce chíuhe anáirde, dubhaint sé léi seasamh air sin agus luighe go maith air. Do dhruid sí amach, agus is gearr gur imthig an cuinne uaithe, agus síos léi, agus nuair a bhí sí idir aeur agus talamh, agus í ag imtheacht, do chuir sí béis aiste: "Th'anam 'on Dial, a Risteárd!" ar sise. Do buaileadh 'na cnaipe thíos í. B'é toil Dé go raibh féar thíos fútthe agus nár gortuiodh in ao' chor i; ba mhó an preab ná an gortú. Nuair a thóg m'athair 'na seasamh í, fuair sé ná raibh aon ní imithe uirthé. "Faire fút, a Shile!" ar seisean, "ca' na thaobh nach ar Dia għlaodhais nuair a bhí ag imtheacht?" "Airiú, tá fhiros a' Dia, a Risteárd," ar sise, "ná chuijmhíos riāmh air!" ar sise. "Is dócha gur chomhgaraí dhom an fear eile thíos," ar sise.

Do bhíodh sí ag dul ag crú na mbó, suas ag triall ar mo mhuíntir, gach aon mhaidean, agus anois agus arís nuair a bhéadh sí ag cainnt, bheadh sí ag easgainí, agus an "dial" ar siúl aice. Deireadh mo mháthair léi gur mhór an náire dhi bheith ag easgainí. "Tá fhiros a' Dia, mhaise," adeireadh sí, "go bhfuil sé ráidhte i gcomhnuí, nuair a thiocfair thar a ainm, go gcaithfidh sé trí phoc dá thóin a bhuala ar an iarta, agus coinneód-sa ar siúl é!"

Do bhí Sile bhocht fial, fáilteach, 'á imbeadh a dóithin aice, agus is minic ná biódh, ach nuair a bheadh, ní bheadh aon cheilt aice ar bhia ná deoch ar aoinne gheódh isteach chíuhe, agus ní haon uair amháin d'airios mh'athair 'á rádh nuair a gheódh sé sin

féin isteach, 'á mbeadh sé ó chroicean amach aice bheadh an ciotal síos agus dhéanfadh sí an tae, agus ba mhór an nuadhacht an uair sin é. Ach deireadh sé le Sile : " Sean-fhocal é, a Shíle— 'Faghnann croidhe gan dochma ní 'na dhorn nár sileadh.' " Sin go bhfaghadh an duine go mbeadh an croidhe mhór aige a dhóithin go brách, go bhfaghadh sé rud éigin gan choinne leis, nuair a bheadh an croidhe aige chun é chaithreamh.

XI

"SGAOIL ME CHUN AN BHODAIGH!"

Do bhí tálliúir i mBaile Mhúirne, fadó, breis agus dáchad bliain ó shoin ann, agus ní raibh aon chomhnuí i n-ao' bhall air. Níor phós sé riamh, a's níor chuir sé riamh aon chríoch aigéanach, ach ó thig go tig, a' déanamh culaitheocha éadaig dos na daoine. Ach do lonnúidh sé go minic i dtig Jer Eóin—b'shin é athair céile mo dhrifear atá pónsta ann. Ach bhí sé de bhéas aige i gcomhnuí nuair a bhí an saol ana-shuaite an uair sin, agus aimsir Chonradh an Tailimh, bheith ag déanamh óráidí. Ach bhí sé thíos i Magh Chromdha, lá aonaig, agus do bhí buachaill do mhuiintir Thuama ann agus crib aige, a' teacht abhaile go Baile Mhúirne, agus do thug sé marcúiocht do'n tálliúir. Bhí an tálliúir dulta isteach sa chrib, agus do bhí an áit lán do dhaoine, agus fo-phléir 'na measg. Do dhírig sé amach ar óráid a thabhairt uaidh, agus bhí Bloody Balfour 'á fháil go te, ar aon chuma, uaidh san óráid; do bhí sé i mBaile Átha Cliath an uair sin. Tamall éigin ab' eadh é taréis an t-órdú thabhairt dos na piléirí i mBaile Mhistéala caitheamh leis na daoine. Níor thaithn leis an [b]piléir a bhí ag éisteacht leis an droch-íde bhí aige á thabhairt ar Balfour, agus isteach leis sa chrib chun é ghabháil agus é thógaínt as amach. Nuair a fuair an giolla istig sa chrib é do chomáin sé an capall, agus síos go dtí an seana-dhrochad agus Bóthar na Sop suas, agus do rith tuille dos na piléirí 'na ndiaidh, ach má seadh ní raibh ann dóibh. Bhí piléir capaill an uair sin i Magh Chromdha, agus do bhual sé an iallait ar a chapall, agus siar amach Carraig a' Phúca a tháinig sé suas leo, tímpal le dhá mhíle ó'n sráid. Do thug sé thar n-ais an capall agus an giolla agus an tálliúir isteach go Magh Chromdha. Do trialladh an tailliúir 'na thaobh, agus do fuair sé dhá mhíle príosún dá bharr, agus do cuireadh fineáil trom ar an ngiolla.

Seadh, nuair a bhí an dá mhíle críochnuithe aige, do tháinig sé thar n-ais go Magh Chromdha, a' dul abhaile fé dhéin Bhaile Mhúirne, agus do bhí tig tábhairne ann go ndeineadh sé ana-ghnáthamh do bheith a' dul isteach ag ól ann, fhaid a bhíodh sé i Magh Chromdha. Cléireach aturnae ab eadh fear an tábhairne do bhíodh ag seana-Ashe i Magh Chromdha, go nglaodh Tadhg Mháire air, fear de mhuintir Thuama.

"Seadh," arsa Tadhg Mháire leis, "cuirfidh mé geall ná déanfair a thuille óráidí anois!"

"Cuirfidh mé geall," ar seisean, "go ndéanfad!"

Eatortha féin a b'fhearr é. Do bhuaileadar síos coróinn an duine mar gheall.

"Seadh," ar seisean, "tabhair chum amach cathaoir annso 'mach dtaobh amu dho'n doras!"

Do thug, agus díreach ar aghaidh an dorais, crosta na sráide, do bhí bearraic na bpiléirí, nú láine ag teacht uaidh anuas. Bhí cúpla piléir ar a' dtaobh eile dhe'n sráid, agus a ndrom leis a' bhfalla. Tháinig sé anáirde ar an gcaithaoir, agus 'sé an chéad rud a dubhairt sé : " Do chuir Tadhg Mháire annso 'mach mé chun óráid a dhéanamh . . . !"

Begor, do tháinig eagla ar Thadhg féin go raibh sé i [ndainséar] an dlí, agus do léim sé agus do rug sé air, agus do thairrig sé anuas do'n chathaor é, agus d'éilimh an tálliúir an geall, mar ná leagfadh sé dhó an t-óráid (*sic*) a chríochnuí! Do cuireadh fineáil air, tráth, i gcúirt Bhaile Mhúirne, dtaobh bheith ar meisge nó rud éigin, agus do chaitheadh sé an [t]seachtain thiar ar Chúil Aodha, ar a theiche, mar dheadh, agus níor bh'fhearr leis na piléirí rud a dhéanamh sé, mar níor oir dóibh bheith ag plé leis. D'fhan an fineáil mar sin ós a chionn ar feadh cúpla blian, agus théigheadh sé soir gach aon Domhnach i gcomhnuí. Do bhí síbín thiar ar Cúil Aodha, agus buidéil lionn dubh 'á dhíol ann, agus d'óladh sé a dhóithin annsan. Tráthnóna Domhnaig mar seo, nuair a bhí a dhóithin ólta aige, do bhual sé amach, agus do bhí cruach móna ag fear an [t]síbín, amu sa chlós. Bhí an talamh an-árd ós cionn na cruaiche, chomh árd le barra na cruaiche féin. Do chuaidh an tálliúir anáirde ar an gcruaich, agus do dhírig sé ar bheith ag tabhairt óráid dos na daoine bhí fé na bhun thíos. D'airig fear an tighe é, fear an [t]síbín agus amach leis :

"Darcfa Dia," ar seisean, "tair anuas de sin agus ná tairrig na piléirí orm!" ar seisean.

XII

LUCHT ACHRAINN AGUS BRUIGHEANTA

Is beag an iongna do mhuintir na hÉireann an mí-ádh agus an mí-fhortún a bheith ag gabháil dóibh, agus bheith fé daor-smacht agus fé Ghall-smacht sa chuma gur chaitheadar a saol i nÉirinn leis na cianta, iad féin a' stealla a chéile, ní hé amháin muintir an taobh thuaidh d'Éirinn, na Caitlicithe agus na Sasannaig a' marbhú chéile le grádh Dé, ach gach aon dá chonntae go minic, agus fuath 'gus gráin aca dá chéile. Go minic arís, gach aon dá pharóiste [agus fuath aca dá] chéile, ach níorb' é sin ba mheasa ná ba ghreanáintire ach dhá cheann a' pharóiste ag leadhba a chéile, mar a bhíodh annso i n-Uíbh Laoghaire fadó, agus is beag ná go bhfuil cuid de'n

stuif chéadna fanta ann go dtí an lá 'thá indiu arn', mar is cuimhin liom fhéin, níl sé níosa mhó ná deich mbliana ó bhí na buachaillí óga, ó dhá cheann a' pharoiste, ag imirt liathróid, agus ní fhéadfaidís an cluiche chríochnú gan eirí chun a chéile; agus mar sin dóibh, gach aon uair a bhuaillidís um a chéile i n-aon saghas comórtais nú spórt, deifir agus bruighean bheadh i ndeire na sgríbe i gcomhnú, agus nuair a bhuaillidís féin agus muinntir Chúil Aodha nū Bhaile Mhúirne um á chéile, pé cor a thabharfaidís dá chéile ní bheadh fearg ná droch-aigne 'cu chun a chéile.

Ach, ar aon chuma, i bhfad roimis sin, do bhíodh bruigheanta móra buailte aca. Nuair a raghadh muintir an iarthair, mar a ghlaodhadh muintir Ínse Geimhlig ortha, go haonach M[h]agh Chromdha, nuair a chidhtí ag gabháil soir iad, mara mbidís ládir a ndoithin do chnósófaí meitheal istoidhche rómpa i nÍnse Geimhleach, agus do geófaí ortha. D'réir dheallraimh, níor mhór dóibh sásamh fháil; agus do bhíodh aonach an uair sin cheithre huaire sa mbliaín i nÍnse Geimhleach. Do raghadh muintir an iarthair soir, cuid aca gan aon ghnó aonaig, bheiridís leo meitheal, agus do ghabhaidís fimine ar mhuintir Ínse Geimhlig thoir ag á ndóirise féin.

Well, do bhíodar mar sin ar feadh i bhfad, agus bhí an Sagart Mór Ó Huallacháin sa pharóiste an uair sin, agus nuair airíodh sé an bruighean ar siúl ar pháire an aonaig, do bhí páithreach do chapall bhéará bhfuil 'ge, agus ní fhanfadh sé le fiú na hiallaite amháin a chuir air, ach léim 'na dhrom, agus bata thógaínt leis, agus do ghabhadh sé do chosaibh ionnta leis a' gcapall, agus bhí cothrom breá 'ge uaidh anuas chun iad a léasa, agus do dheighileadh sé ó na chéile iad an uair sin ar ao' chuma.

Seadh, do bhí náire air, agus do bhí sé cráite, ciapaithe 'ca, gach aon uair a bhuaillidís um á chéile a' bruighean agus a' troid. Tháinig sé go dtí Béal Átha 'n Ghaorthaig lá Domhnaigh chun Aifrean a thabhairt uaidh, agus dubhaint sé le muintir an iarthair ag an seanamón go mbeadh Aifrean speisálta annso i mBéal Átha 'n Ghaorthaig i ndeire na seachtaíne, agus do chuir sé mar bhréithniús airthí ar na fir a bhíodh a' troid teacht ar céalacan, cosnochtaithe, ceann-lomanachta, go dtí an t-Aifrean, agus go gcaithfeadh gach aon shear a bhíodh ag troid pé méid cloch ba dhóigh leis a chaith sé ins na bruigheanta a thabhairt leis ó'n mbaile 'na bhacalainn, agus gan dearmad a dhéanamh a bhata thabhairt leis.

Do thángadar, go h-ann-leisgeamhail is dócha; bhí cuid aca go ceann-dána, gan dabht, fain, an uair sin. Ach bhí ana-ghrá agus ana-uirim aca do'n sagart mór. Nuair a thángadar go dtí Béal Átha 'n Ghaorthaig bhí teine mhór déanta 'ge annsan rómpa, agus dhein sé teine chnámh do gach aon bhata bhí 'ca. Seadh, bhí an t-Aifrean i leataoibh ar ball, agus, pé rud a shéid fé mhuintir Ínse Geimhlig—ní a' breith breithe ortha é, ach is baolach nách le diadhacht a thángadar, ach d'fhúnn bheith ag fáil sult agus

spórt i muíntir an iarthair, á bpionósú—thánadar go dtí an t-Aifrean chomh maith, fir agus mná, agus bhíodar déanta suas ana-uasal, mar do bhí a lán do'n seóinín i gcomhnú a' baint leo. Do bhí clab-Shasannaig bheaga 'na gcomhnú 'dir iad agus Magh Chromdha, agus bhíodar a' déanamh aithris ortha san, ar a nőiseanna agus a mbéiseanna, 'á mbé fiú a geuid éadaig é, agus a' pioca suas Béarla uatha, agus ba mhaith an chúis é sin chun an fuath bhí [idir] iad féin agus muíntir an iarthair chun a chéile, iad i gcomhnú a' maga fé mhuíntir an iarthair, gur dhaoine faine iad, ná raibh Criostamhlacht ná sibhíaltacht ag baint leo mar a bhí a' baint leo féin; ar a' chuma nuair a ghaibh muíntir an iarthair amach, an chuid a bhí cos-nochtaithe, agus iad a' cur a mbróga ortha amu, bhíodar a' leamh-gháirí, agus ag féachaint ortha, agus a' prioca a chéile, a' fáil sult ionnta. D'eirig an cochall ar dhuin' éigin ar ao' chuma, agus dubhaint sé: "Darcfa Dia," ar seisean, "mara bhfuil cead againn iad a bhuala, tá cead againn iad do straca!" Do léimeadar chúa, agus do ghluais an straca, agus do stracadar na balcaisí anuas d'a gcnáma. Bhí mná ann, agus banaití ortha agus ribní, agus is dóigh liom, má bhí fúnna gáirí a' teacht ortha gur fúnna goil a bhi 'g imtheachta ortha!

Bhí mo shean-athair sa sgéal chomh maith le cách; bhí sé is na bruigheanta. Sé an áit go raibh sé ag cuir a bhróga air istig sa tséipéal i mbarra 'n altóir 'na shuí. D'airig sé an fothram amu, agus an liúireach, agus bhí bróg curtha 'ge air, agus an tarna stoca 'ge 'á tharrac suas ar a chois, nuair airigh sé an liúireach. B'fada leis go mbeadh sé amu, ar ao' chuma, agus ba mhór leis do mhuill a dhéanamh an tarna bróg a chuir air. Níor dhein sé ach an stoca a chaitheamh uaidh agus rith amach sa straca le haon bhróig amháin.

Do chuireadh sé i n-úil duit an fada siar a bhí na bruigheanta so ar siubhal eatortha cainnt a thuit amach idir bheirt fhear i mBéal Átha 'n Ghaorthaig, tá tímpal le dachad blian ó shoin ann, fear ó'n iarthar agus fear ó Ínse Geimhleach—nú firín ab eadh é, firín ana-bheag. Bhí droitheáir do 'na mhuínteoir scoile i mBéal Átha 'n Ghaorthaig an uair sin, agus thugadh sé fo-chúrsa go Béal Átha 'n Ghaorthaig fé dhéin a dhritheár. Do ráinig mair seo, maidin Domhnaig—do théigheadh fear an iarthair isteach ann, i gcomhnú, roim Aifrean, tamall; agus do bhí droitheáir an mhuínteóra 'stig, agus mar le feairín beag bhí glór ana-mhór, ana-láidir aige, agus cainnt mhaith aige 'dir Béarla 'gus Gaoluinn. Ní raibh aon fhocal Béarla olc ná maith ag fear an iarthair. Crothúr Ó Liatháin dob' ainm dó, ó'n Túirín Leath-Árd. Do dhírig an bheirt ar a chéile, ar ao' chuma, mar gheall ar fir an iarthair agus fir Ínse Geimhlig—an [t]-seana-cheist. Ach nuair a bhí luí na bhíodar a' dul ar flear Ínse Geimhlig dubhaint sé mair seo: "Heit, a dhuine," ar seisean, "againne thá metropolis na háite seo!" Ar nón, do bhain sé a mheabhair shaolta as an nduine bocht eile

leis an [bh]focal mhór. Ní fhéadfadh sé dubh ná dall a dhéanamh de. Cheap sé gur maoidheamh éigin a bhí 'ge' á dhéanamh go raibh gaisgíoch éigin mór thoir aca. Go deimhin féin, ba bheag le reá an dá shráidín an uair sin. Ní raibh ionnta ach tighthe beaga chinn tuighe, a bhf'romhór. Ach nuair ná raibh aon ní eile le reá 'ge' leis, ná aon fheregra 'ge' le tabhairt air i dtaobh an *metropolis*, do dhruid sé leis isteach, agus dubhaint sé go dána agus go searbh: "Is minic, minic," ar seisean, "a ghaibh ár n-aithreacha agus ár sean-aithreacha agus ár sin-sean-aithreacha isteach ins na coincíní oraibh i mbéal bhúr ndóirise féin!"

Níorbh' aon iongna go raibh Mac Uí Liatháin a' maoidheamh i dtaobh fir an iarthair, mar do bhí a athair féin—is dóigh liom gurbh é an gaisgíoch é ba mhó le na linn san iarrthar, i nao' bhall, go speisialta chun troid le bata. Diarmuid Ó Liatháin ab' ainm do san, agus ana-chara lem' shean-athair-se 'beadh é. Do bhídís i dteannta chéile ins na brúigheanta i gcomhnú; tímpal comhnaos a beadh iad. Is túisge tháinig a' bás ar mo shean-athair ná ar Dhiarmuid Ó Liatháin. Do mhaireadar araon ana-chríona. Do chailí mo shean-athair a radharc roinnt éigin blianta sara bhfuair sé bás, agus nuair a bhí sé ar leabaidh a bháis, agus speabhráoidí an bháis air, do tháinig [a'] Crothur so, mac Dhiarmuid, 'á fhéachaint, agus níor aithin sé i nao' chor é, d'réir dheallraimh. 'Na theannta san, ní raibh a chiall ceart aige, agus do bhí sé a' cuir de, agus speabhráoidí air, agus é a' trácht thar Dhiarmuid Ó Liatháin, agus thar an seana-shaol, agus a' maoidheamh as a fheabhas d'fhear, agus dubhaint sé mair seo—do bhí ceathrar mac ag Diarmuid Ó Liatháin; dubhaint mo shean-athair mair seo: "Pé dial," ar seisean, "a thuit anuas ar a chlann mhac, ná raibh aon fhear foghanta na dhiaidh!" Bhí mo mháthair láithreach ag éisteacht leo, agus dubhaint sí d'fhúnn é chuir ar siúl: "Samhluíonn Crothúr," ar sise, "gur b'ana-fhear é fhéin." "Airiú," ar seisean, "leagha Dia ar an séice fuail sin," ar seisean, "níl aon mhaith i n-ao' chor annsan!" Agus dubhaint sé roimis sin: "Is dócha," ar seisean, "gurb'í an crúnca beag máthar a bhí 'ca," ar seisean, "a lot iad," mar beainín ana-bheag ab' eadh i leis. Agus dubhaint Crothur bocht: "Go dtachtaidh an Dial tú," ar seisean lem' mháthair, "ná leogann do'n duine bocht," ar seisean, "agus gan bheith á chuir thrí chéile," ar seisean, "agus é a' fáil bháis!"

PÁDRAIG Ó SUIBHNE, B.A.

Béal Átha an Ghaorthaig,
Co. Chorcaighe.

Mac Rí 'n Dheáclain.

Di' ní i n-éirinn fudó. Bí teileámh mac aige. Cua' ré 'mae' on gáiríoin tá. C'nuic ré ná éeann téag do phróidéam.

Do thíosúdar go leip ap aon phróidéam amáin aca, agus doibh éigeant do teileácl leip féin inpan aer bhuata. Nuair a taim' ré 'baile cuá' ré go dtí n-a feannóraoi: "A litéirí peo éonnae," ap pipean, "inpa gáiríoin: aon éeann téag 'o phróidéam a bheit a' gabáilt ap a' gceann eite go mb' éigeant do baillú leip." "Mar sin," arran feannóraoi, "tá 'n deacú a' dol opta. Tá 'n deacú a' dol ap dhuine 'oí éeann-re leip," ap pipean.

"N'feadár cioca éeippit me bhuam," arran Rí, ap pipean. "Cómáin atá 'gum opta."

"Neopad-ra túit é," arran feannóraoi, ap pipean. "Béar lá páipeanna 'máirpeas' na litéirí peo ó'ait. Táiní cead púint gill don gceád feap-acád bhuinfeis a' tig amach tráchtóna. Bí an dul i luigheat ap na gill agus ná biorú aon gealt agut 'a taim' don feapar téannáe."

Nuair a biorú ag imleáct amáirpeas a' dol go dtí 'n páip dhuire a' feapar ós: "Tá raoiún éicint agem atáir," ap pipean, "le gill a' lae 'n tuisib. Míre 'n feapar ip díse 'gus' agus ip me a' céad feapar a bhuinfeas a' tig amach 'a ba mait liom é. Fé mar a taim' ap a' raoi gal tugáid ippum ná éeile—a' mac epionna éin toraig agus a' tarpna mac 'na diaibh, agus fanfarad-ra ap deipe mar ip me an feapar ós," ap pipean.

Ír mar sin a bí. Nuair a biorú a' teáct tráchtóna do o'fan a' feapar ós ap deipe, agus bí 'n dorpar iadta [roinnt].

"Do bí fiúr agem atáir, ap marlin," ap pipean, "go páin raoiún éicint leip na gill ná go dtí 'n éeall go bfuil a' dorpar iadta 'gut opm-ra?"

"Tá 'n deacú a' dol opm, agus eamhríod me tu éeip bhuam," ap pipean, "agus ní tu b'feapar liom a bheit ap deipe."

"Ó, atáir," ap pipean, "tá'n tá a' fáil déannáe agus feasóil ipteas me go dtí 'máirpeas, agus beart ag imleáct ap marlin." "Déanfar agus fáilte," arran t-atáir.

Ap marlin amáirpeas fuair pé capall moicairtheasta, cluit aipim agus éadaig agus pojnt mait aipisint i gceámar a' bótair. Bí mórán do fí í cupra 'ge' do tráchtóna inpan am ip gus bhuai feirmeoip leip go páin éeipt bheag 'ge. Déannu' ré do mae a' sí, agus déannung mae a' sí do.

"An fada do éeall, a mic a' sí?" ap pipean.

¹ Is dóis gus fí í cupra tráchtóna 'deáclain' nó 'deacúin' é reo.

SEANCHAS ANDEAS

AG DUL GO CORCAIG SA TSEANA-SHAOL

IS minic airgheas mh'athair á ínnshint insa chuma 'na dtéidís go margadh Chorcaí le hím ins an tseana-shaol i ndrom capall.

Ní raibh aon bhóthar ins an am san ach crosta na gnoc agus an tailimh. Bhíodh trí fircíní ime aca i ndrom capaill, ceann ar gach taobh, istig i dhá gciseán, agus ceann eile anáirde sa tsrathar. Ní raibh aon trucaill ins an am san ann ach ag aistriú gach aon ní ins na srathracha fada istig i gciseánaibh. Idir an dá chiseán bhí dhá phíosa adhmaid, déantús drom an chapaill ortha, chun cnámh an droma do shábháil, gan é ghortú, súgáin tuighe fighte ortha agus sgiortáit tuighe ortha ar chliathán an chapaill. Giorta déanta de shúgán féir nó tuighe fé bholg an chapaill agus crupéir fé n-a earball, i gcás ná rithfeadh an tsrathar amach air, nuair bheadh sé ag-dul le fánaig. Bhí lúb ar gach ciseán déanta de shlataibh. Do curtí lúb aca san isteach sa lúb eile agus píosa mhaide go dtugaidís sgarán air sídhte sa lúb chun na ciseáin a choimeád gan tuitim.

Do bhiodh an giolla 'n-a shuidhe thiar anáirde ar chaol droma an chapaill dtaobh thiar de'n tsrathar. Sé rud a bhíodh aige ag giollacht an chapaill ná ceannrach ruainníg gan aon bhéalbhach, téadán fada ruainníg as aon taobh amháin, agus slat 'n-a láimh chun an chapaill a threorú ar a' gcásán.

Do thugaidís na prátaí ó'n ngaraí go dtí an tig agus an mhóin ó'n bport ins na ciseánaibh céadna. Is minic a thugas féin 's me im' gharsún, na prátaí agus an mhóin liom, tá os ciúnn trí fichid blian ann.

Bhí saghas eile gléas chup leasúighthe a bhreith ar an ngaraí, in n-éamais na gciseán, rudaí i bhfuirm boscaí, go dtugaidís "potaí" ortha. Do bhíodh tón an "photo," do bhíodh tuislí air, agus lúb agus stápla ar an dtaobh amu, agus cipín ropaithe sa stápla i gcás ná tutifeadh an tón as. Nuair a stopfadh an giolla ar an bpáirc le n-a chapall, do chaithfeadh sé seasamh ar aghaidh an chapaill amach, agus a dhá láimh a chuir siar ar dhá thaobh an chapaill chun an dá chipín a tharrac i dteannta chéile. Mara ndeineadh sé an dá cheann a tharrac i dteannta chéile do thabhar-fadh ualach chinn aca an ceann follamh leis.

Annsan nuair a bhíofa ag dul go Corcaig do stopaidís ar thaobh an chasáin chun greim bidh a dh'ithe, iad féin agus na capaill. An fhaid a bhíodh na capaill ag ithe, do bhainidís an t-ualach diobh ar feadh tamall, chun suainis. Isé biadh bhíodh ag cuid aca

ná prátaí agus ím. Tuille aca 'sé bhíodh aca ná min choirce agus porter, taodhságán min choirce i máilín agus cáirt leanna a gheobhaidís i dtig an tábhairne, agus an mhín choirce agus an liúnn a mheasgadh trí chéile dálta mine is bainne agus iad a dh'ithe le spún. Is beag an t-aráin a bhíodh sa tsaol san am san. An mhuinntir go mbíodh na prátaí aca, 's amhlaidh a bheiridís taodhságán de phrátaí beirithe o'n dtig leo i máilín agus mórnán ime. Rud iseadh mórnán i bhfuirm báisín d'aon phíosa amháin adhmaid, agus láimh ann mar bhéadhbh an chos 'sa tuairgín. Do shuidís ar thaobh an chasáin, agus do thairrgidís chúha a gcuid prátaí agus iad a dh'ithe tur ach an t-ím.

Ba bheag na sgeana ná na forcanna a bhíodh aca sa tsaol san ach na sgeana agus na forcanna thug Dia dhóibh. Bean aniar a chuaidh chun comhnuig soir. Bhí sgeana agus forcanna thoir agus ní bhíodh puinn sgeana ná forcanna thiar. Tháinig fear aniar chuíche ag obair, uair. Bhí prátaí is feoil lá chun a ndínnéir aca. Nuair a shuig an fear aniar chun an bhúird níor chuir sé suim i sgiain ná i bhforc. Do rug sé ar a chnámh feóla le n-a dhá láimh, agus dubhaint bean a tighe :

" Mo chara thú 'gus mo chiach,
A shíol na bhfear aniar,
Nár iarr riámh forc na sgian,
Ach an cnámh a chur ar do ghiall,
A's é stracadh soir a's siar ! "

Dhá oidhche agus lá a thógadh sé ortha dul as so go Corcaig agus teacht nuair a tháinig trucaillí agus bóithre sa tsaol, oidhche ag dul go Corcaig, oidhche ag fille abhaile agus lá sa chathair ag déanamh a gnótha.

Is minic airgheas mo shean-athair á rádh gur cuimhin leis féin an chéad trucaill a deineadh i bparóiste Uíbh Laoghaire. Trucaill ghiúise a beadh í sin agus rotháil ghiúise fúithe. Fuaradar amach ná raibh puinn tairbhe ins ná rotháil ghiúise gan an t-iarrann ortha.

AG TÓGAINT AN IME

Well, shin rud eile anois athá 'gam á ínnshint díbh. Do bhíodh daoine ins an am san—agus ba chuimhin liom féin é go maith—ag dul Oidhche Bhealtaine isteach ins na stálannaibh ad iarraidh an ime bhreith leo ó n-a gcomharsain chun sreabh nó cúpla sreabh a chrú os gach aon bhó Oidhche Bhealtaine. Is minic a chonnam mh'athair ag spíceáil dóirse na stálanna ins an am san, sé sin sa tseanashaol a bhí ann roimis seo, i gcás na féadfadh aoinne 'ca so,—aon diabhal aca so—teacht isteach ins a' stál a' breith a chuid ime ná bainne leo, mar do bhí diabhal éigin ar na daoine sa tsaol so,

i dtaobh is gur mó na piseóga bhí ann an uair sin ná mar atá anois ; ach is greanmhaire na daoine agus is mó an droch-mhianach atá ionnta anois, ach níl aon phioc de chomhacht an diabhal anois aca fé mar bhí ins an am san ! Níl, gan dabht !

Do chonnac-sa san aimsir sin, dob' é radharc mo shúl, bean, maidean Lae Bhealtaine, ag tógaínt uisce na dtír dteórranta, roim eirge gréine ; agus is é brí bhí leis sin ná chun bheith ag tabhairt ime ós na comharsanaibh, ach ní fheadar-sa ciacu des na comharsana, ach is dócha gurb amhlaidh a bhíodh sí ag goid uatha go léir le comhacht an diabhal, go mbíodh ceathrar nó cùigear de dhiabhalainbh ag obair 'na teannta.

Is é saghas buill trí teóra, glaise ag rith idir dhá théora, teóra idir dhá chomharsa agus glaise eile ag teacht isteach, agus bhíodh na trí uisgíocha ag teacht isteach le chéile annsan ; shin é brí atá leis. Agus comhacht an diabhal a bhíodh ag lucht na seanaphiseógsa, agus is suarach imthigheadar. Níl aoinne 'cu le fáil anois.

AN CHÉAD TEINE LÁ BEALTAINE

Bhíodh na comharsain go léir ag formad le chéile féachaint ciacu 'ca chuirfeadh teine síos ar dtús Lá Bealtaine. Sin tuille dhes na piseóga bhí ann. An té chuirfeadh síos an chéad teine, bheadh eagla air go mbéarfai an t-im agus an bainne uaidh. Do bhídís amu ar na cnocánaibh agus ar na cairrgreacaibh ag faire ar a chéile, féachaint ciacu acu a chuirfeadh síos an teine ar dtús, agus b'fhéidir ná curfí síos aon teine go dtí haon ndéag a chlog, agus ní bheadh aon bhó crúite aca go dtí timcheall am dínnéir nó 'n-a dhiaidh ; agus ní bhíodh na cloig chomh raighsiúil sam am sin agus tá siad anois. Ní leagfí d'aon duine, dá n-oirfeadh do a phíopa dhearga istig, dul amach gan é féin a shásamh ar a dhóthain tobac ól istig ins an am san, agus an píopa mhúcha istig, le heagla go n-imtheódh aon phioc de'n ím uatha, agus ní leogfí aoinne isteach ad' iarraidh aon sméaróid chun é bhreith amach.

SEAN-NÓS

Well, b'shin béas eile bhí sa tseana-shaol ann, agus tá cuid de fós ann, ag caitheamh uisce coisreacan ar na garaithe agus ar na goirt, agus ar na beithidheachaibh, oidhche Lae Bhealtaine ; agus gach aon chuigion a dhéanfaí ag cuir braon don uisce coisricean isteach sa chuigin, coifonta—gach aon chuigion a dhéanfaí i rith na bliana é sin. Well, shin béas athá ag cuid aca fós, ach is dóigh liom ná fuil sé aca go léir i nao' chor. Do curtí, leis, braon do'n uisce coisreacan ins an deoch a gheobhadh an bhó nuair a bhéarfadh sí.

Agus do chonnac féinig, bé radharc mo shúl, ins an tseana-shaol a bhí ann—níltear á dhéanamh i nao' chor anois, is dóigh liom. Bhí aithne agam ar fheirmeoir agus ar a bhean, agus do chuireadh sé isteach i seana-chorcán píosa de ghlana gach aon bhó fé Mara bhéaradh sí aige go ceann bliana go mbéaradh an chéad bhó eile an bhliain a bhí chughat. B'shin é radharc mo shúl, agus nár mhór an diabhal oibre é sin !

CAILLEACH AN IME

Do bhíos ag dul go haonach Bheanntraí ; agus ní raibh cipíni soluis chomh raighsiúil san am sin agus tá siad anois. Do chonnac soluisín le haithint an lae—ní raibh an lá geal ar fad ann—trí fhuinneog istig i sheana-thig cinn dín, agus do bhuaileas mo lámh ar an ndoras, agus d'oscas an doras agus isteach liom. Tig feirméora bheag ab eadh é. Seo isteach mé, agus bhaineas ana-phreab a diabhal seana-mhná bhí istig, agus bainne aice dá thabhairt le comhacht an diabhal, fé mar thuigim, anuas as an scimné le dhá shúgán tuighe ceangailte thusa ar an maide crosta a bhí thusa anáirde a' coimeád na croiche, agus an bainne aice á tharrac anuas annsúd, agus is dócha gur cúpla diabhal a bhí 'na teannta. *Well, nár mhór a' diabhal seana-mhná í sin ! Nár mhór an diabluiocht agus an rógaireacht a bhí ínnite ! A ! dob' olc í.* Bhí sé cinn de bha beaga aice, ar chliathán cnuic, aici féin 's ag a fear, droch-pháiste beag tailimh ; agus d'airigheas mórán Éireann des na comharsannaibh [á rádh] agus is beag ná gurb é radharc mo shúl féin é, trí fircíní ime ós gach aon bhó aca san, agus is dócha gurb amhlaidh a bhí an Fear Mór ag cabhrú léi !

NÓTA

Do chuireas síos an seanchas san tuas ar an Ediphone, 15 Ean. 1931 i dteannta a lán eile ó ínnseant Sheáin Uí Héalaith (65), Béal Átha an Ghaorthaig, Co. Chorcaí. Tá Seán bocht ar shlá na firinne le tamall. R.I.P.

Béal Átha an Ghaorthaig.

PÁDRAIG Ó SUIBHNE.